

A Szentháromság mint társadalmi modell

Enrique Cambón

I. rész

Híres mondássá vált Kant és Rahner nyomán hogy „a Szentháromság dogmája semmit sem jelent a gyakorlat számára” és „ha a teológiai könyvekből eltávolítanák azt, ami a Szentháromságról szól, szinte semmi nem változna a keresztények gondolkodásában és életében”. Néhány éve azonban megváltozott a helyzet. Egyre több teológus beszél arról, hogy a Szentháromság az ember társadalom modelljét alkotja gazdasági, politikai és kulturális szinten is. Mit jelent mindez konkrétan?

Az egyházi dokumentumokban

Immár visszatérő állítás a különböző keresztény hagyományokon belül és a köztük lévő dialógusban, hogy *Isten legbensőbb élete az egység legfőbb modellje.*

A katolikus egyház tanítóhivatalában ez a téma teljesen érvényre jut mind egyetemes, mind helyi szinten. Tisztán behatolt a *II. Vatikáni Zsinat* tanításába (vö. GS 24. 40. 21.; UR 2.; LG 4. 47.; PC 1.); *II. János Pál* beszélt róla a *Szentlélekről* szóló enciklikájában (DeV 59.), a *nőről* szóló enciklikában (MD 7), azonkívül a *Családról* szóló apostoli buzdításában (FC 11) és a *Sollicitudo rei socialis* enciklikában (40). A legutóbbi *ökumenikus direktórium* ebben jelöli meg az egység alapját és célját, amelyre minden keresztény hivatott (13). A latin-amerikai püspökök a *pueblai záródokumentumban* több paragrafust szenteltek ennek a témának, melyekre ritkán tapasztalt erőteljesség és szociális tisztánlátás jellemző (211–219). Az olasz püspökök a *Pasztorális tervek* egyik alapjának ezt jelölték meg a kilencvenes évekre (15–16).

Mindezek ellenére ezek a dokumentumok a szentháromságos valóságot, mint társadalmi modellt csak globálisan, az elvek szintjén említik, anélkül, hogy kifejtenek annak következményeit. Ezért mi – csak röviden és csak az irányt fölvezolván – a különböző keresztény egyházak néhány teológusának nyomdokain haladva¹ a következő kérdésre keressük a választ: Milyen konkrét jellegzetességekkel kell rendelkeznie a társadalmi kapcsolatoknak és struktúráknak, hogy a társadalom a szentháromságos élethez hozzáigazodjék?

Kezdeményezés, befogadás, nyitott kölcsönösség

1. Az emberi lény istenképisége mindenekelőtt abban a tényben áll, hogy az Atya tükörképe. Amint az Atya a szentháromságos életben maga a forrás, azaz a kezdetek nélküli kezdet, az isteni élet eredet nélküli eredete, a Szeretet örök forrása, úgy az emberi teremtménynek az a hivatása, hogy a szeretet forrása legyen a történelemben. Az emberi lény a szeretetre lett teremtve, arra hivatott, hogy szeretetet ajándékozzon, ingyenesen: Itt a gyökere annak a ténynek, hogy az igazi keresztény másokért akar élni, mindig kész, hogy ő kezdeményezze mások javának keresését, anélkül, hogy érdek fűzné hozzá, vagy viszonzást várna.

Az isteni Szeretet Teremtő, és az ember arra hivatott, hogy „együtt-teremtő” legyen, azaz folytatója, befejezője a teremtésnek, nemcsak a természet vonatkozásában, hanem a

társadalmi kapcsolatok területén is. Isten, amikor teremt, a jóságot adja a létezőknek: „Isten látta, mindaz, amit alkotott, nagyon jó” (Ter 1,31). Így a mi szeretetünk is, ha hiteles, képes mindenben a pozitívát felfedezni és értékelni. Ily módon, megtisztított tekintetünk, pozitív magatartásunk „teremt”: abban az értelemben, hogy másokat életet, új életlehetőségeknek ad helyet bennük. Amikor sikerül úgy szeretni az embereket, ahogy nekik szükségük van a szeretetre, látjuk, hogy kivirágognak, megvilágosodnak, előmozdítjuk növekedésüket, megvalósulásukat, lehetővé tesszük a képességeik kifejlődését, amelyek egyébként soha nem jöttek volna felszínre. A szeretet megéretteti a másikkal, hogy jó az, hogy létezik. „Szeretni annyi, mint azt mondani a másiknak: nem halsz meg.” (G. Marcel) „A szeretet, az ami létet ad!” (M. Blondel)

2. Azután, amint a Fiú tiszta befogadás (elfogadás), úgy az ember azon az alapon él a Szentháromság képére, hogy képes a szeretet elfogadására. A Fiú kinyilatkoztatja nekünk, hogy az isteni nemcsak a szeretésben áll, hanem abban is, hogy hagyja magát szeretni, nemcsak ajándékozás, hanem elfogadás is. Az is szeretet – gyakran nagyobb szeretet – amikor hagyjuk, hogy szeressenek. A szegénység, amely elfogad, a szeretetnek a föltétele, tehát a létezésnek. Azonban, míg a Fiúban az elfogadás abszolút módon tiszta, a teremtményben birtoklássá és egoizmussá válhat, a szeretet lerombolásává. Ez (a Fiú-i aspektus) megerősíti a szeretni hagyás alapvető fontosságát, hogy ne mindig és csak „főszereplői” legyünk a szeretetnek, akik mindig adnak, anélkül, hogy elfogadnának.

3. Végül erre a szeretetre való eredeti hivatásnak a kölcsönös megvalósulásában az emberek fölfedezik a Szentlélek jelenlétét. Amint a Szentháromságban, aközött AKI SZERET és aközött, aki SZERETETT, a Lélek az egység örök köteléke, úgy Ő a társadalmi egység alapja. A kölcsönösség az, amiben teljesen megvalósul az emberi személy.

A Lélek a Szentháromságban megalapozza a Személyek kölcsönös szeretetének végtelen nyitottságát is. Amint ismeretes, Keleten és Nyugaton a kereszténység két hagyományt fejlesztett ki saját és egymást kiegészítő jellemzőkkel. Míg a latin teológia azt húzta alá, hogy a Lélek az Atya és a Fiú közötti Szeretet, a keleti teológia azt emeli ki, hogy Istennek ez a Szeretete – éppen mert ilyen – nem maradhat önmagába „zárt”, hanem túlmegy, kiárad a Teremtésben és a történelemben. Ebben a perspektívában a Lélek Isten extázisa (kilépése) a teremtmény felé, Isten életének a közlése „kifelé”, „az isteni közösség kitarukozása afelé, ami nem isteni” (C. Duquoc).

Ez nem azt jelenti, hogy a szeretetben nem lehetnek különböző exkluzív, kizárólagos kapcsolatok. Azonban – egészen a leghitelesebb exkluzív kapcsolatig, mint amilyen a jegyesek között van – a szeretet mindig inkluzív, befogadó is mások felé. Amint Saint-Exupéry mondja: a szeretet nem abban áll, hogy egymás szemébe nézünk, hanem mind a ketten ugyanabba az irányba. A lét egy törvényéről van szó, ami csak látszólag paradox (pontosan szentháromságos): a nyitott kölcsönösség egyben a két személy közötti szeretet védelme és megmentése is.

A társadalomban való tükröződés

Ha mindez érvényes minden személyre és a személyek közötti kapcsolatokra, ugyanezt kell mondanunk a szélesebb társadalommal kapcsolatban is.

Az emberiség alapvetően Istennek, az Atyának a kifejeződése, abban az értelemben, hogy minden emberi csoport csak úgy létezhet, ha olyan személyek alkotják, akik egyenként a szeretet forrásai. És azért kell ilyennek lenniük, hogy mint közösség, élet- és szeretetforrássá váljanak a társadalom más szektorai számára.

Nem fogja tükrözni az Atyát egy olyan emberi csoport, amelyben nem tisztelik mindenegyész személy méltóságát, eredeti és megismételhetetlen létét. De még kevésbé fogja tükrözni az Atyát az a csoport, amelyben a különböző eredetiségek, amelyek azt alkotják nem találkoznak olyan módon közösségben, hogy az még magasabb szeretet-forrás legyen a társadalom számára.

Továbbá semmilyen közösség sem képes megvalósítani önmagát az uralkodás és az önkény tanítása alapján, tehát autokrata és elnyomó formák által. A szentháromságos hit megakadályozza, hogy az abszolút és mindenható, egy Isten dogmáját fölhasználják arra – amint az ténylegesen megtörtént a társadalomban –, hogy néhány ember mások fölötti uralmát legitimizálják.

Így az emberi közösség kifejezi a Fiút, amikor a befogadás helyévé válik, a különböző elfogadások közösségévé a szeretetben, ami mélyebb, mint az egyesek elfogadásának egyszerű összege. Egy közösség olyan mértékben mondható valóban emberinek és annyiban tükrözi az Isten Fiát, amilyen mértékben magába fogadja az utolsókat, a szegényeket, a társadalom áldozatait, és bátran visszautasít minden diszkriminációt, legyen az hatalmi, gazdasági, faji, nemi vagy kulturális jellegű.

Végül a társadalom annyiban fogja tükrözni a Lelket, amennyiben közösség lesz a kölcsönösségben és a szabadságra való állandó ráfeszülésben, nemcsak a csoportokon belül, hanem a különböző társadalmi szektorok között is.

Ennek a közösségnek ki kell fejeződnie, hogy fejeződjék a társadalmi tervek megvalósulásában, úgy, hogy ezek a tervek folyamatosan a szentháromságos misztérium fényénél nyernek igazolást és újulnak meg. Ez azt jelenti, hogy semmilyen társadalmi (közösséget érintő) rendelkezés sem abszolutizálható. Minden tervnek át kell menni az átmenetiség alázatán és a megkülönböztetés fáradságán.

Minden társadalmi program és megvalósulás esetében a szentháromságos minta egyszerre mutatkozik meg úgy, mint azok ösztönzője és megmérője, mint kritikus óvatosság, ugyanakkor mint javaslat, impulzus a szabadság felé mindazzal szemben, ami embertelenné tesz, és annak érdekében, hogy nagyobb legyen a kommúnió és a részvétel.

Milyen társadalom felé haladunk?

Mindeddig főként európai szerzők gondolataira hivatkoztunk. Ha egy pillantást vetünk a latin-amerikai szövegekre, meglátjuk, hogy jól lehet hasonló módszert használni, de a drámai társadalmi helyzet miatt, amiben élnek, más színezettel és hangsúllyal beszélnek a Szentháromságról a társadalommal kapcsolatban.

Azt mondják például, hogy a szegények, mint akik a társadalmi változásokban a jogok, a szerveződések és az aktív részvétel alanyai, fölfedezik Istenben az Atyát, akit a Biblia úgy mutat be számunkra, mint az elnyomottak Szabadítóját, a szegények Igazságát, az árvák és özvegyek Védelmezőjét, olyan Valakit, aki egy szabad és testvéri népet gyűjt egybe. Fölfedezik Jézust, a Fiút, mint aki Isten Országának megalapítója, ami megvalósul a történelemben, fölforgatva meggyőződéseket és struktúrákat a szegények, az elhagyottak, az utolsók érdekében. Ezért Jézus az ellentmondás jele, és mivel végsőkéig hűséges ügyéhez, eljut a kereszthalálra. Fölfedezik a Szentlelket, mint az igazság Lelkét, mint az emberek ítéletével szemben Isten ítéletének Lelkét, a fényesség és erősség Lelkét, hogy örömmel tanúskodjanak az ellenségeskedések közepette, a tragikus társadalmi szituációkban és az üldözésben...

Egy másik latin-amerikai hang összefoglalja mit jelent a szentháromságos minta az emberi társadalom számára:

„A három isteni személy közösségéből származik az ösztönzés az emberi személy, a társadalom, az Egyház és a szegények felszabadítására, kettős értelemben is: kritikus és konstruktív értelemben. Az emberi személy arra hivatott, hogy minden egoista mechanizmust fölülmúljon és megélje a közösségre szóló hivatását. A társadalom támadja a Szentháromságot, amikor egyenlőtlenségre alapul, ellenben tiszteli, amennyiben előnyben részesíti mindenki részvételét és kommúnióját, és létrehozza az igazságot és egyenlőséget mindenki között. Az Egyház annál inkább a szentháromságos kommúnió szakramentuma, minél inkább megoldja a keresztények közötti és a különböző szolgálatok közötti egyenlőtlenségeket, és minél inkább törekszik az egységre és éli azt, ami nem más, mint a különbözőségekben való együttlétezést jelent. A szegényeket ösztönzi, hogy visszautasítsák szegénységüket, mivel ez bűn a szentháromságos kommúnió ellen.”²

Ezt támasztja alá egy jeles német, református teológus rövid utalása, aki már jó ideje kutatja a szentháromságos teológiát és annak társadalmi következményeit:

„Csak egy olyan emberiség tükrözi a háromságos Istent, amelyik egy, egyetlen és egyesítő, osztályuralom és diktatórikus elnyomás nélkül. Ez az a világ, amelyben az embereket a többiekkel való kapcsolataik határozzák meg és nem a hatalmuk vagy, hogy mennyit birtokolnak. Ez az a világ, amelyben az embereknek mindenük közös és mindent megosztanak, kivéve személyes jellemvonásaikat.”³

„A Szentháromság képére”

Ha az emberek képesek a szentháromságos dinamikát élni, az azért van, mert „Isten képére” lettek teremtve (Ter 1,26). Létezik olyan teremtmény, akiben megtalálható ennek ősmintája?

Máriáról mondták, hogy „Istenről szóló magyarázat... az a teremtmény, aki leginkább hasonlít Istenre, és aki leginkább bemutatja őt nekünk.”⁴ Másrészt, amint egy jelentős ökumenikus dokumentum kijelenti: közös elem a különböző keresztény hagyományokban – Máriával kapcsolatban – az ő utánzása.⁵

Ebben a perspektívában – amit próbálunk bemutatni – ma fölismerhető, hogy Mária és a Szentháromság között egyedülálló mélységű kapcsolat van. A jelenkori mariológia új és termékeny irányzatáról van szó.⁶ Mária szeretetforrás volt, aki Isten akaratának tökéletes befogadásával (amely meghallgat, elfogad, beleegyezik) lehetővé tette az Ige megtestesülését. Ez „Fiának első tanítványává” tette⁷ és „a Szentlélek leszállásának részesévé”⁸.

Máriának az Ige iránti nyitottsága kialakította életében a szentháromságos dinamikát, azt hogy a Szentháromság által alkotott ikonként (képként) ajánlja föl magát, mint az Isten végtelen, önközlő szeretetére való nyitottság modellje. Mária úgy ajánlja föl magát, mint annak a női géniusznak az ősmintája, amelyet a személyes szeretet, konkrétság, elfogadás, válaszadás, a szeretet csendje, életközelség... alkot. Az összes „szentháromságos erény”, mert ezek teszik lehetővé a szentháromságos kapcsolatokat. Olyan női dimenziók, amelyek szükségesek mind a nőknek, mind a férfiaknak.

Szentháromság: milyen értelemben „társadalmi program”?

„A Szentháromság a mi társadalmi programunk.” Ez a mondat (mely megtalálható a múlt század ortodox, anglikán és luteránus egyházainak teológusainál, sőt eredete valószínű a XIV. századi nagy orosz szerzetesig, szent Szergejig nyúlik vissza⁹), az egyik legtöbbször idézett mondat azoknál a szerzőknél, akik az emberi társadalmiság és a Szentháromság kapcsolatáról beszélnek.

Egy ilyen kifejezéssel kapcsolatban két dolgot kell világosan látni. Az első, hogy az egyháromságos Szeretet, amely „programként” kínálkozik számunkra, természetesen nem előre gyártott recepteket jelent, hanem vonatkozási rendszert, az értékek, ideák skáláját, életstílust és életminőséget, utópiát (pozitív értelemben, vagyis amivé lenni kell, a cél, ami felé törekszünk). Ezek oly teljességgel emberi értékek – amelyekből összetevődik a háromságos szeretet –, hogy ezekben és ezek gyakorlati következményeiben osztozhatnak más hitű és meggyőződésű emberek is.

A második, hogy nem eshetünk egyfajta integrizmusba, azaz nem lehetünk olyan naivak, hogy törekszünk megtestesíteni az evangéliumot, s közben eltekintünk annak lefordításától és a történelmi közvetítésektől. Nem elég, hogy személyes szinten vagy mikrokezdeményezésekben éljük az evangéliumot. Arra van szükség, hogy az átmenjen a társadalomba, le kell fordítani a társadalmi struktúrák és tervek szintjén. Máskülönben azt kockáztatjuk, hogy megragadunk egy „spirituális”, személyközi szinten, vagy a jótékonyági művek szintjén. Mindezek érvényes és szükséges dolgok, de nem elegendők ahhoz, hogy átalakítsuk a társadalmat szentháromságos értelemben.

Nyilvánvaló, hogy itt alapvető és általános útmutatásokat próbálunk nyújtani. A szakértőknek és azoknak, akik a különböző területeken dolgoznak – a politikában, gazdaságban, igazságügyben, nevelésben, egészségügyben, művészetben, stb. – a merész, de csodálatos feladata, hogy belevigyék a szentháromságos dinamikát a konkrétumokba.

„A Szentháromság, ami bármilyen nem keresztény vallásos hit számára hallatlan dolog, küzd az emberrel, mint az angyal Jákobbal, hogy elfogadtassa magát, hogy aztán Ő fogadja magába az embert. A Szentháromság hatást gyakorol a gondolkodásra, a személyek közti kapcsolatokra, hogy sajátjává formálja azokat... Egészen addig, amíg az ember nem alakítja át kategóriáit és egész életét a Szentháromság szerint. A Szentháromság évszázadokon át végzi az ember által kidolgozott istenkép átformálását azzal, hogy megtisztítja, kitágítja azt... A mai kultúra mélységeiből új életnek és új gondolkodásmódnak kell kirobbannia. Olyan életnek, amely már mostantól szentháromságos... Olyan intézmények és struktúrák kidolgozására van szükség, amelyek – amennyire lehetséges – leviszik ezeket a valóságokat a mindennapok gyakorlatának szintjére... Ki kell terjeszteni ezeket a valóságokat. Be kell vinni az emberi élet minden kifejeződésébe.”¹⁰

A Szentháromság a történelem inspirálója és kritériuma

Ez tehát a mai emberiség nagy kihívása: „szentháromságosan” átgondolni az egész társadalmi életet és a struktúrákat, amelyekben az szerveződik.

A keresztényeknek meggyőződésük, hogy a Szentháromságban benne van a grammatikája, a kulcsa annak, hogyan értelmezzék és hogyan építsék föl gyakorlatilag a létet. És felelősek azért, hogy tényekkel és gondolataikkal hozzájáruljanak ahhoz, hogy ez kifejeződjék a történelemben, annak mérhetetlen sok megvalósulási lehetőségében.¹¹

Világos, hogy itt nem egy „felekezeti” kérdéstről van szó. Minden embert, aki a szolidaritás, a szolgálat, a részvétel, az összes törvényes különbözőség tiszteletben tartásának és értékelésének szellemében cselekszik, a Szentlélek mozgat és a szentháromságos program szerint él, ami az emberiség „genetikus kódjába” van írva.

Tehát akkor csak egy pszicho-szociológiai valóságról van szó? Egyáltalán nem. A szentháromságos életet Krisztus tárta föl teljességgel számunkra, és hogy az megvalósítható legyen, nyilvánította és elküldte az ő Lelkét. Teológiailag azt mondanánk: minden

szenháromságos kifejeződésünknek tudatosan vagy kevésbé tudatosan krisztologikus-pneumatologikus alapja van.

Különben kettős veszély állna fenn. Azok, akik azt mondják, hogy nem hívök, úgy foghatnák föl a szenháromságos ősmintát (paradigmát), mint egy jól működő kulcsot, ami több okból kifolyólag társadalmilag működik, anélkül azonban, hogy az Istenben lenne az alapja. Míg a keresztények úgy tekinthetnének a szenháromságos életre, mint egy olyan mintára, ami rajtuk kívül van, és lemásolandó. Akár egyik, akár másik magatartás – pozitív megjelenéseivel együtt is – tökéletlen, tehát leszűkítené azt a dimenziót, amelyre az emberi társadalom hivatott.

Ugyanis életünk nemcsak a Szenháromság szerint alakul, hanem ugyanakkor a szenháromságos élet *bensejében* is. Isten egy-háromságos élete nemcsak „pecsétje”, hanem forrása az életünknek. „A kinyilatkoztatást nem azért kaptuk, hogy kíváncsiságunkat kielégítse, hanem hogy jobba tegyen bennünket” (J. H. Newman), hogy átalakítsa, átistenítse az életünket. Isten nemcsak kinyilatkoztatta önmagát. A leglenyűgözőbb valóság az, hogy a Háromság-Isten *közölte önmagát*, saját életében részesített minket.

Amint G. Larentzakis ortodox teológus megjegyezte, „János evangéliumának sokat idézett szakaszában gyakran megállunk ennél, »hogy legyenek mindnyájan egy« (Jn 17,21), elfelejtve azt ami ezt követi, ami sokkal fontosabb: »amint te Atyám bennem vagy és én tebenned, legyenek ők is egy mibennünk«. Bizonyára az a mondat a keresztények egymás közötti egységére vonatkozik, de az Isten és az emberek közötti közösségre is.”

Akkor is, ha az Isten iránti szeretet és a felebarát iránti szeretet kölcsönösen magába foglalja egymást, a tapasztalat mutatja, milyen fontos, hogy megtaláljuk a dolgok helyes rendjét: a társadalmi szintű szeretetünknek az Istennel való egységünk a gyökere. Amint a II. Vatikáni Zsinat mondja: „minél szorosabb közösségben egyesülünk az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, annál bensőségesebb és könnyebb lesz majd a növekedés a kölcsönös testvériségben is” (UR 7).¹²

II. rész

Ma a teológusok, ha leírják azokat az értékeket, amelyeknek át kell hatniuk egy olyan társadalmat, amely a Szenháromság mintájára épül fel, általában a Szenháromság egyes személyeiből indulnak ki. Aki az egység lelkiségében szerzett tapasztalatra alapozza reflexióját, inkább a szenháromságos relációkat húzza alá, mindazzal az újdonsággal, amit ezek a társadalom számára képviselnek. Ebben a vonatkozásban csupán néhány alapvető szempontra mutatunk rá.

A „perichoresis”

Alapvető fogalom ez a Szenháromságos teológiában; az eredeti görög szót használják, mivel nincs alkalmas szó rá a modern nyelvekben. Azt jelenti, hogy a személyek áthatják egymást, egyiknek a másikban való kölcsönös jelenléte ez, ami a legmélyebb közösséget teszi lehetővé a az identitások tiszteletben tartásával. S amikor egy ilyen típusú kapcsolat megvalósul, mindegyik *akkor önmaga, ha ő a másik.*

Ez egyike az isteni, Szentháromságon belüli élet „törvényeinek”, tipikus jellegzetességeinek, következésképpen az emberi társadalomban megélt szentháromságos dinamikának is. Aki nem fogja ezt fel, az nehezen fogja megsejteni, mit jelent a „szentháromságosság”. Könnyebb megérteni, ha az ember közösségileg tapasztalja meg e titkot. Talán a hit egyetlen más valóságának megsejtéséhez sem szükséges annyira ez a sajátos kölcsönösség: ti. hogy a szentháromságos hit megvallása telve van a gyakorlatra való utalásokkal, vagyis minél inkább a Szentháromság „módján” élünk, annál jobban befogadjuk ennek a titoknak igazságát, kimondhatatlan nagyságát és társadalmi jelentőségét.

Máskülönben arra a kétfajta magatartásra jutunk el, amelyek ma általánosnak tűnnek a keresztény egyházakban: vagy tagadni a Szentháromságot, s azt mondani, hogy ez csak az ókori kultúrának egy elméleti spekulációja, vagy elfogadni azt, mint a hit alapvető igazságát, anélkül, hogy megértenénk, milyen jelentős köze van ennek a közöttünk lévő személyes kapcsolatokhoz, s milyen fontos mondanivalója van az emberiség konkrét életére vonatkozóan.

Mit jelent tehát „perichoretikusan” élni két vagy több embernek? Amint mindenkiben megvan a képesség, hogy azonosuljon önmagával, megvan az a kölcsönös képessége is, hogy „belehatoljon” a másik bensejébe, hogy „élje a másikat”, hogy azonosuljon vele, hogy – amilyen értelemben ez lehetséges – a másik legyen.

Ez a reláció *tökéletesen megvalósul a Szentháromság Személyei között*: egység a különbözőségben, az egyiknek „bennlakozása” a másikban keveredés és megosztottság nélkül fölébe kerülés és felszívódás nélkül. *Analóg értelemben* hivatottak vagyunk mi is ezt élni kölcsönös kapcsolatainkban, nemcsak személyek közt, hanem csoportok, intézmények, egyházak, nemzetek közt is.

Ebben az összefüggésben a tapasztalat alapján tehetünk egy megjegyzést: Gyakran megmutatkozik, hogy a szentháromságos dinamika elvezet arra, hogy mindent közösbe tegyünk, *kivéve azt, ami a legsajátosabban a miénk*. Ez igaz, de hozzá kell fűzzük, hogy a szentháromságos szeretetben nem úgy adja valaki magát, hogy „megtartsa” magának valamit (önnön sajátosságait), hanem megtapasztalható, hogy a személyiség akkor lesz legteljesebben önmaga, ha teljességgel adja magát. Hasonlít ez ahhoz, amint az Atya is éppenséggel a maga mindent átadásában lesz Atya, s ugyanezt lehet elmondani a Szentháromság minden személyéről.

Személyé válás a társadalmivá válásban (perszonalizáció a szocializációban)

Ezt a jellegzetesen szentháromságos dinamikát – ami az egység és különbözőség dinamikája – megtaláltam a Fokoláre Mozgalom városkaiban.¹³ Ilyen mondatokat hallottam a látogatóktól: „Sokatokkal beszélgettem, s az a benyomásom, hogy csak eggyel beszéltem.” Mások ezt mondták: „Azt értékelem a legjobban, hogy nagy egységet találtam köztetek, s láttam, hogy ugyanakkor mindenki önmaga marad.” Valóban, a mély közösségivé-válás együttműködése az erős személyé-válással az egyik legvilágosabban rámutató jele annak, vajon a kapcsolatokat „perichoretikusan”, azaz szentháromságos, közösségi stílus szerint éljük-e.

Ez annak a visszatükröződése, ami a Szentháromságon belüli életben történik, ahol „az isteni Személyek különbözősége oly nagy, aminél nem lehet nagyobbat elképzelni, és az egység oly intenzív, aminél nem lehet intenzívebbet elgondolni” (*H. Mühlen*). Ezért, ahol ugyanazt a minőségű szeretet élük, ami a Szentháromságban létezik – *H. U. von Balthasar* kifejezésével létrejön a „szimultán, az egyidejű személyé válás és társadalmivá válás”. Még érdekesebb vonás, hogy ennek a két valóságnak a kölcsönös növekedése nemcsak szimultán, hanem

„közvetlenül arányos” is (*P. Coda*): minél autentikusabb a közösség, annál jobban növekszik a személy, és viszont.

A kereszténység századai alatt kifejlődött egy szentháromságos lelkeség, de elsősorban a Szentháromság bennünk lakozása tapasztalatának értelmében. És ez megfelel az evangéliumnak: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14,23; vö. 1Jn 3,24; 1Jn 4,12–13.15–16). Tehát egy olyan örökségről van szó, amit értékelni kell és mélyen meg kell élni.

Mégis, korunkban jellemzően hangsúlyt kap – az egység lelkeségén keresztül – a Szentháromságnak nemcsak az emberben, hanem a közösségben való bennlakozásának megtapasztalása is, mindazokkal a következményekkel, amelyeket ez magával hoz. Nemcsak az egyes emberekben, hanem azok közösségében is, nemcsak bennem, hanem másokban is és a mi kölcsönös közösségünkben, nemcsak a mellettem lévő emberben, hanem a személyek közötti kapcsolatban is.

„A legnagyobb tanúságtétel, amit a világnak Istenről adhatunk”¹⁴ ebben áll: a kölcsönös szeretet által lehetővé tenni, hogy Istennek ez a jelenléte megnyilvánuljon az emberi együttélésben.

Amit ez alkalommal különösen hangsúlyozni akarunk, hogy olyan jelenlétről van szó, amit nemcsak kis csoportok szintjén adhatunk. Korunk nagy kihívása, hogy ezt éljük társadalmi szinten is: a családban éppúgy, mint a tudományos kutatók között, a művészetben éppúgy, mint a politikában vagy a gazdasági életben.

A Szentháromság és a lét törvénye

Ezzel kapcsolatban egy másik szempont, ami nagyon erősen előtérbe kerül az egység karizmája által: az áldozati dimenzió, ami a hiteles szeretet alapvető vonása, és ami mintaszerűen a húsvéti eseményben fejeződik ki: „*A keresztre feszített, elhagyott és föltámadt Jézus Isten szentháromságos arcának és az egész emberiség háromságos hivatásának kinyilatkoztatása.*” (*P. Coda*)

A történelemben itt található a legmagasabb szintű konkretizálódása annak a dinamikának, ami magának a Szentháromságnak az életét alkotja, azaz az altruizmus és a tökéletes ajándékozás, az elvesztés a megtalálásért, a nem-lét a létért. Ez a „húsvéti dinamika” a lét törvénye.

Ha szeretetünknek nem az a mértéke, ami a keresztre feszített és elhagyott Krisztusban volt, jelentősen lecsökkennek a lehetőségeink, hogy a szentháromságos tapasztalatot társadalmi szinten megvalósítsuk.

Hogyan is haladna előre társadalmi elkötelezettségünk bármilyen szinten egy ilyen „alkímia” nélkül, amely minden szenvedést szeretetté alakít át. Ilyen szenvedés lehet: amikor „üldözést szenvedünk az igazságért”, amikor a politikai, ideológiai, technikai, kulturális szinten való eltérések áthidalhatatlannak tűnnek, amikor konkrét szituációkban nem látszik világosan, milyen megoldásokkal próbáljunk egy szentháromságos típusú dinamikát útnak indítani, és ezer más nehézség, melyeket az evangéliumi kritériumok szerint épülő társadalom hoz magával.

Az egyik jellegzetesség, ami nem teszi illuzórikussá az erőfeszítést, hogy közösségeink szentháromságos társadalomként éljenek, pontosan abban a tényben van, hogy a szeretetnek ez a mértéke van bennük. Csak így érlelődnek bennük egyre szabadabb személyek, akik nem bátortalanodnak el és képesek minden kudarc után újra kezdeni, akik képesek minden

akadályt annak a szentháromságos szeretetnek az alapanyagává alakítani, amiben megtalálták életük értelmét.

„Jézus közöttünk” és a szentháromságos élet

Amint tudjuk, az agape szót arra használja az Újszövetség, hogy kifejezze azt az új típusú szeretetet, amit Jézus hozott a földre, ami a Szentháromságon belüli élet és szeretet a történelemben megvalósulva.

Természetes, hogy ez a szeretet teszi lehetővé azt az egységet, amely a Szentháromság pecsétjét hordja magán. Amikor az evangéliumi szeretetet éljük, akár annak legegyszerűbb szintjén – „szeresd felebarátodat, mint önmagadat” – már kezd megvalósulni, legalábbis kezdő szinten, a szentháromságos dinamika, mivel abban visszatükröződik Isten benső életének lényege: „A Három Személy mindegyike úgy szereti a másikat, mint önmagát. Megtestesül az evangéliumi törvény: »szeresd felebarátodat, mint önmagadat«; és a szeretet a Szentháromságból származó egész teremtésnek az élettörvénye” (*Igino Giordani*).

Az egység lelkeségének egyik jellegzetessége, hogy új hangsúlyt adott Jézus azon jelenlétének, amit Mt 18,20-ban ígért: „*Ahol ketten, vagy hárman összejönnek az én nevemben ott vagyok közöttük.*” Amikor nyilvánvalóvá lesz köztünk ez a jelenlét, amikor megtapasztaljuk hatásait, ez egy biztos jele annak, hogy kapcsolataink szentháromságosak, mivel Isten olyan mértékben van jelen a közösségben, amilyen mértékben köztünk a szentháromságos szeretet áramlik. Ezért a nagy ortodox teológus, Bulgakov véleményét osztva, azt lehetne mondani, hogy ez az evangéliumi szöveg a közöttünk lévő Jézusról egy *kriptogramma*, egyfajta „rejtjeles szöveg” a társadalmilag megélt Szentháromságról.

Szentháromságos „metodológia”

Van egy alapvető szempont a szentháromságos kapcsolatok építésének szolgálatában, amely talán másodlagosnak tűnhet, vagy úgy, mint aminek kevés köze van a társadalmi problematikához. A meghallgatás képességéről van szó.

A szeretet eme fajtájának, ami az autentikus meghallgatás, ugyancsak mélységes társadalmi jelentősége van. Többek között kifejezi a mi érdeklődésünk mértékét mások iránt (s igazi kölcsönös érdeklődés nélkül nem lehetünk „mindnyájan egy”). Gyakran szoktunk beszélni a benső csendről, amely feltétele, Istenre figyelésünknek; ritkán beszélünk viszont arról, hogy a mélységes csend pótolhatatlanul fontos, hogy meghallgassunk másokat.

Csak ez a csend – mondja ismételten *Chiara Lubich* – teszi lehetővé számunkra, hogy „egyé váljunk” minden emberrel, hogy míg hallgatjuk őket, félretegyük gondolatainkat, kompetenciánkat, tapasztalatainkat, ízlésünket, esetleges ellenvetéseinket, hogy valóban képesek legyünk befogadni azt, amit a másik kifejez. Ez egyedülálló „módszer”, nemcsak arra, hogy mélységében felfogjuk azt, ami a másik, vagy amit a másik közölni akar, hanem a kapcsolatok minőségében is, amelyeket így létrehozhatunk. Ha aztán a másik személy ugyanígy viselkedik irányunkban, ez lehetővé teszi a szentháromságos gondolkodást, ahol „én tebenned vagyok én, s te énbennem vagy te” (*G. M. Zanghi*). S ez egy másik alapvető módja annak, hogy leírjuk, mit is jelentenek a szentháromságos kapcsolatok.

Híressé vált *Dante* kifejezése az *Isteni színjátékban*, ahol – új kifejezést alkotva – sikerül elmondania ezt a valóságot: „ha elmerülnél bennem, ahogy én tebenned”¹⁵. Mégis az előző kifejezés még inkább „szentháromságos”, mint Dantéé. Valójában az evangélium kifejezése „én az Atyában vagyok és az Atya énbennem” (Jn 14,11; vö. Jn 17,21) nem azt jelenti, hogy

én „eltűnök”, „megsemmisülök” az Atyában... A szentháromságos életben a saját azonosság szimultán a másikban való jelenléttel, a legteljesebb egység egybeesik a különbözőséggel: „én benned vagyok és te énbennem”.

Ez nem csak a személyek közötti kapcsolatban döntő. Egy ilyen „szentháromságos metodológia” – elveszíteni magamat a másikra való legteljesebb odahallgatásban – új lehetőségeket nyit egymás kölcsönös megértésében és a minden szinten jelentkező konkrét problémák megoldásának keresésében. Így a politikai pártok közti kapcsolatban a Parlamentben; vagy a különböző társadalmi csoportok között, melyeknek az érdekei ütköznek; vagy abban, ahogy az orvos hallgatja betegét, vagy az ügyvéd vagy a kereskedő a kliensét; ez segíti az építészeket vagy a várostervezőket, akik próbálják felismerni azoknak a családoknak vagy intézményeknek mélyebb igényeit, amelyek számára terveznek, vagy a diplomata feladatát a nemzetközi vitákon; ez lehetővé teszi a termékenyebb tapasztalatcserét különböző művészeti iskolák vagy különböző kultúrák között, stb.

Számos tapasztalatra lehetne hivatkozni, amelyek ezt igazolják, és amelyek egy új világ igazi magvai. Azok az emberek, akik tudnak szentháromságosan meghallgatni, párbeszédet folytatni, a társadalmi élet mély átalakulásának alapjait rakják le.

A gondolat egysége?

Ebben az összefüggésben a keresztények gyakran felteszik a kérdést: mit jelenthetnek Pálnak ezek a kérései, hogy „mindnyájan egy lélek legyenek... tökéletesen egyet gondoljanak” (vö. 1Kor 1,10; Fil 2,2). És ez nemcsak a hit síkján, hanem a mi esetünkben különösen társadalmi szinten.

Emlékszem, egyszer hallottam, hogy Chiara Lubich hogyan írja le a gondolat egységét: az nem azt jelenti, hogy mindnyájan ugyanazon a módon gondolkodunk – ez uniformizálás lenne – hanem mindegyikünket az a bölcsesség világosít meg, amely Istentől jön; tehát én értem a másikat, mert benne ott van a bölcsesség, és viszont; azonban nem szükségszerűen alkotunk a két gondolatból szintézist, és nem egyformán fejezzük ki magunkat. Ezért azt mondjuk, hogy az igazság „szimfonikus”, abban az értelemben, mint a zenében, ahol az összhang a különböző, egymás közt jól összehangolt hangszerek által fejeződik ki. Ez Istent dicsőíti, aki éppen azáltal, hogy Egy és Három, képes arra, hogy minden egyes emberben másként, de nem ellenkezően fejezze ki magát.

„Csalódás” a társadalmi megvalósulás terén

Ahhoz, hogy társadalmi terveket szentháromságos fölfogásban lehessen alkotni és előre lehessen vinni, döntő a saját tapasztalat, legalább két ok miatt: *a)* azon tény miatt, hogy minden társadalmi tervkészítés a létezés egy fajta fölfogásán alapul (ebben az esetben: szentháromságos fölfogáson); *b)* csak aki járatos a szentháromságos dinamikában, az képes azt kiterjeszteni, mivel egy szentháromságos típusú élet, mint minden emberi tapasztalat, megkívánja a tanulódót.

Mégis gyakran találhatók olyanok, akik rendelkeznek bizonyos tapasztalattal ilyen kapcsolatokról, azonban, amikor át kell ültetniük azt a társadalomba, úgy látják, hogy egyfajta csalódást és kishitúséget kell legyőzniük. Gyakran ez egy hibás perspektívának köszönhető. Amikor a társadalmi tevékenységükben nem találják meg közvetlenül ugyanazt a lelki teljességet, amit a megvalósult egységben tapasztaltak – kiscsoport szintjén –, ezt úgy értelmezik, mint egy jelet, hogy az egységnek ezt a tapasztalatát „nem lehetséges” társadalmilag élni, vagy hogy ők „nem képesek” azt előmozdítani.

Ahhoz, hogy növekedjék ez a tapasztalat társadalmi területen, bizonyos szükséges előfeltételeken túl – mint az evangéliumi érettség, a saját tevékenységében való szakértelem, alkalmas eszközök – számot kell vetni a társadalom saját „törvényeivel”. Többek között figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a szakszervezeti, politikai, jogi, kereskedelmi, nevelési, stb. területen minden tevékenység a relativitás széles kereteit föltelezi, gyakran egész skáláját kínálja a konkrét lehetőségeknek, amelyek egyenlő mértékben tűnhetnek érvényesnek és ennél fogva elfogadhatónak. Ezért elkerülhetetlen – különösen amikor bizonyos szempontból új útnak vágunk neki – a tapasztalatszerzés, az azt követő tapogatózások, esetleges helyreigazítások, amikor észrevesszük az alkalmatlanságot vagy hibákat. Tudva azt, hogy bár az autentikus értékek képesek arra, hogy a legkülönbözőbb társadalmi szektorok között jelentős konszenzust hozzanak létre, a tökéletesség és a totális egység (egy lélek) nehezen érhető el.

Aki megmarad az evangéliumi elvek területén és személyközi szinten elmondja lelki tapasztalatait, az könnyebben gyűjt elismerést és talál követőre. Minél inkább behatolunk a konkrétumba, a társadalmilag döntő mértékekbe, a szakterületek szövevényes komplexusába – amelyben gyakran kell mozognunk ahhoz, hogy a társadalmat organizáljuk –, annál inkább késznek kell lennünk, hogy szembe nézzünk a meg nem értés, a pluralizmus, a kontrasztok, a nem mindig megfelelő módon és udvariasan kifejezett véleménykülönbségek, a különböző érzékenységek és érdekek, a saját és mások túlérzékenységének keresztjével.

Azok, akik mély közösségi tapasztalatra tettek szert kis közösségekben, egyrészt érzékenyebbek és jártasabbak a szolidáris és testvéri kapcsolatok építésében, másrészt viszont – éppen ezen érzékenység miatt – jobban szenvednek, amikor különbözőségekkel, ellenállással és konfliktussal találkoznak, amelyek könnyen előfordulnak a társadalmi élet felé vivő úton.

E. Mounier szemrehányást tesz a „spirituális” személyeknek, hogy túlságosan hiányoznak a kemény pillanatokban. Ennek egyik oka talán abban a tényben található, hogy még meg kell tanulniuk legyőzni a kellemetlenségeket és a csalódásokat, amelyeket olykor megtapasztalnak, amikor úgy érzik, hogy abból a fényből, amit láttak, abból a bölcsességből, ami fölülről jön és amit megízleltek, *elvéssz* valami, amikor bele kell vinni a társadalomba. A valóságban éppen ez a *nyereség*, mivel nem marad bezárva a beavatottak *elit* csoportjába vagy nem korlátozódik az azt „ismerők kisebbségére”, hanem megtanulják, hogy egyetemessé tegyék, és így fölfogható és megélhető lesz mindenki számára a történelem konkrét eseményeiben.

Mi az oka az emberi lassúságnak?

Végül egy kérdéssel szeretném befejezni, amit gondolom sokan osztanak velem: az emberiség és mindnyájan miért haladunk ennyire lassan egy ilyen szép és főséges cél felé, mint amilyen a minden emberi valóságban megtestesülő szentháromságos élet? Miért kell az emberiségnek történelme folyamán a szenvedés ilyen magas adóját fizetni a szentháromságosabb, következésképpen emberibb társadalom felé való érlelődésében?

Ez a kérdés – az évek multával – egyre világosabban fölfedeztette velem, hogy az isteni Szeretet mennyire komolyan veszi az embert és történelmét, „paternalizmus” nélkül, s anélkül, hogy hamis biztonságokra hagyta támaszkodni bennünket. A szeretet jellegzetessége ugyanis, hogy teret ad a másiknak, hogy önmaga legyen, hogy saját megvalósulásának főszereplőjévé váljon. Ez az emberi lét egyik legmélyebb, legkomolyabb és legfelszabadítóbb misztériuma: életünkben és a történelem alakításában minden Istentől függ és minden tőlünk

függ. Nem ez talán az egyetlen lehetséges és Istenhez méltó mód – pontosan a „szentháromságos” mód arra, hogy kapcsolatban legyen az emberiséggel?

Ebben az összefüggésben gyakran föltették nekem a kérdést: miért van az, hogy magában a Fokoláre Mozgalomban is – amiről közvetlen tapasztalattal rendelkezem – társadalmi szinten lassan halad a megvalósítás? Tommaso Sorginak egy kis mondatában találtam erre választ. Ez Chiara Lubich bemutatásakor hangzott el, amikor Tivoli város vezetősége neki ítélte az Igino Giordani-díjat. Már az első időktől kezdve – mondja – észre lehet venni, hogy az ő karizmájából született mozgalom célja, „az isteni, amely nyitott a társadalomra”.

Az „isteni” kifejezés az, ami kulcsszónak tűnik nekem. Társadalmi kezdeményezéseket előmozdítani, belevetni magunkat a politikai küzdelmekbe, megpróbálni egy szolidáris gazdasági rendszert, elősegíteni egy olyan társadalmat, amelyben nagyobb mindenki részvétele, dolgozni a legszerencsétlenebbekért... Ezeket és egyéb tevékenységeket bizonyos fürgeséggel lehetne szaporítani. Elég lenne nagylelkűség és megfelelő felkészültség. Ellenben „belevinni a Mennyországot” a társadalomba, ezeken a tevékenységeken keresztül egy olyan társadalmat építeni, amely nem csak imitálja – mintegy külsőleg – a szentháromságos életet, hanem bele is ágyazódik a Szentháromságba, ami növekedést hoz létre Isten megtapasztalásában és szeretetében – ez elkerülhetetlenül hosszabb időt vesz igénybe, mivel egy mélyebb, isteni és több szempontból új tapasztalat szükséges hozzá, az egységé. Ez természetesen nem igazolja a passzivitást és késedelmeskedést, hanem figyelmesebbé tesz minket, hogy engedelmessédjünk „a Szentlélek sürgetésének”.

*Az egység kultúrája 2002/1
Gen's 1994/6; Gen's 1995/3
Fordította: Kiss Imre*

Jegyzetek

¹ Az első részben Bruno Forte gondolatmenetét követem, elég szabadon (vö. Trinità cristiana e realtà sociale, in: Asprenas, 2 (1986), 360–364; ID. Trinità come storia, Ed. Paoline, Cinisello Balsamo 1985, 181–184.

² L. Boff, Trinità e società, Cittadella E., Assisi 1987, 294–295, vö. még ID., Trinità: la migliore comunità, 1990.

³ J. Moltmann: in: Sulla Trinità, M. D'Auria Ed., Napoli 1982, 36.

⁴ M. Cerini: A Szeretet-Isten Chiara Lubich tapasztalatában és gondolataiban, Új Város Kiadó, 100.

⁵ Ökumenikus Nyilatkozat a Mária tiszteletéről (Saragozza 1979. október 9.) 2. pont, in: II Regno / Documenti, 19 (1979) 473. Egy olyan dokumentumról van szó, amit aláírtak a katolikus, ortodox, anglikán, luteránus, református és „evangelikus” egyházak teológusai.

⁶ Vö. B. Forte, Maria, la donna icona del Mistero, Ed. Paoline, Cinisello Balsamo (Milánó) 1989.

⁷ Amint ezt VI. Pál a Marialis Cultus-ban és II. János Pál a Redemptoris Mater-ben kiemelik.

⁸ Ch. Lubich, cit. in: L. M. Salierno, Maria negli scritti di Chiara Lubich, Ed. Città Nuova, Roma, 1993. 71.

⁹ Vö. G. M. Zanghi, Dio che è Amore. Trinità e vita in Cristo, Città Nuova Ed., Roma 1992. 143.

¹⁰ ID., in: Il problema ateismo, Roma 1986, 222 kk.

¹¹ Vö. P. Coda, Dio uno e Trino, Ed. Paoline, Cinisello Balsamo 1992, különösen 262 kk.

¹² „A bennünk lévő Szentháromsággal való együttélés készségessé tesz bennünket arra, hogy együtt éljünk a testvérekben lévő Jézussal is.” (Ch. Lubich: Hozzád szólok. Új Város, Budapest, 1994. 34.)

¹³ A mozgalom által létrehozott kis „városok”, amelyekből már számos van a világon. Ezekben az élet törvénye: az Evangélium. Annak a „laboratóriumi” megtapasztalását nyújtják, hogy milyen lenne a társadalom, ha annak élete és struktúrái a kölcsönös szeretetre lennének alapozva.

¹⁴ Vö. M. Cerini: A Szeretet-Isten Chiara Lubich tapasztalatában és gondolataiban, Új Város, Budapest. 4–5. fejezet.

¹⁵ Mennyország, IX, 81. [Az eredeti olasz: „S'io m'intuassi come tu t'immii”. Az Európa kiadónál megjelent fordítás szerint: „Ha bennem volnál, ahogy én tebenned...” (1971, 301. o.)]